

מבט לאחור על "פרויקט דניאל" במלאת חמש שנים לכתיבתו

לו-רנה ברס

שקל את הנסיבות המוגדרות, שבהן על ישראל לשים קץ בצורה תכליתית לעמדתה הנוכחית של "עמימות גרעינית". בדרך כלל, "הקבוצה" יעצה להמשיך בתמיכה המועילה במלחמה נגד טרור (WAT) בהנהגתה של ארה"ב, והתנתה כי ישראל תשלב חיזוק של הגנות רב-שכבתיות פעילות עם הרתעה גרעינית אמינה, בטוחה ונחושה. הומלץ שכוח תגמול ניכר זה ("מכה שנייה") יהיה בעל יכולת השמדה של 10-20 מטרות ערך-גבוה בפיזור נרחב בשטחיהן של מדינות אויב רלוונטיות במזרח התיכון. יעד זה, עולה בקנה אחד עם ההנחה המפורשת שלנו כי המטרה העיקרית של כוחותיה הגרעיניים של ישראל, חייבת תמיד להיות הרתעה לפני מעשה ולא נקמה לאחר מעשה.

הקבוצה זיהתה א-סימטריות בסיסית ביותר בין ישראל לעולם הערבי/איראני בנוגע, בין השאר, לשאיפה לשלום; היעדר דמוקרטיה; לגיטימציה של הטרור; וליתרון הדמוגרפי המכריע של העולם הערבי/איראני. מתוך כך, עתידה האסטרטגי של ישראל הגיע למסקנה כי יש תמיד להקפיד להימנע מחילופי מהלומות באמל"ח בלתי קונבנציונלי בין ישראל למדינות אויב וכי על ישראל לעשות את כל הנחוץ כדי לקיים את עליונותה הקונבנציונלית באזור. לנוכח האנרכיה ההולכת וגוברת בניהול ענייני העולם ולנוכח בידודה הגובר בהתמדה של ישראל בקרב הקהיליה העולמית, "פרויקט דניאל" עודד את ישראל לכלול את המלצותיה השקולות של "הקבוצה" במסגרת הדוקטרינה הרשמית של צה"ל, וכן להרחיב באופן שיטתי את המחקרים האסטרטגיים של ישראל אל תחום מוסדר יותר של חקירה. אנו טוענים כי בסופו של דבר, קיומה של ישראל, יהיה תלוי במידה רבה במדיניות אסטרטגית משלה, וזו תתבסס על הצעדים

ע תידה האסטרטגי של ישראל: הדוח הסופי של פרויקט דניאל הוגש ביד למי שהיה ראש הממשלה אריאל שרון ב-16 בינואר 2003.¹ הנימוק המונח ביסודו של דוח זה, היה ההנחה הידועה והברורה כי ישראל זקוקה בדחיפות לתוכנית עקבית לטיפול באיומים קיומיים מיוחדים, וכי אנו ("הקבוצה") נמצאים במעמד אינטלקטואלי ומקצועי המאפשר לנו לתכנן תוכנית כזו. התחלנו את עבודתנו תוך מתן עדיפות ראשונה לדאגה משילוב אפשרי של יכולת-אמל"ח להשמדה המונית (בעיקר גרעינית) בידי אויבים בלתי רציונאליים. עם זאת, בניגוד לנקודת ההתחלה של מדיניות מיוחדת זו, פרויקט דניאל הסיק בסופו של דבר כי סביר יותר שהאיומים העיקריים על קיומה של ישראל יופיעו בקרב אויבים רציונאליים.

במשך עבודתה, בחנה "הקבוצה" מגוון רחב של סוגיות סבוכות בנוגע להרתעה; הגנה; מכת מנע מקדימה ומלחמה. תוך שילוב של ניתוחים משפטיים ואסטרטגיים, קישרנו את רעיון ה"הגנה העצמית המקדימה" עם תרחישים שונים של מכת מנע מקדימה ועם אסטרטגיית הביטחון הלאומי של ארצות הברית (20 בספטמבר 2002). בדקנו בקפדנות גם את הסיכויים לשיתוף פעולה אסטרטגי מורחב בין ושינגטון לירושלים, עם התייחסות מיוחדת לשמירת "היתרון האיכותי" של ישראל ולנושאים קשורים של מימון נחוץ. פרויקט דניאל בדק בקפדנות רבה את "שינוי הפרדיגמה" המומלץ כדי לטפל באיומי אמל"ח להשמדה המונית בטווח ארוך וב"עצימות נמוכה" על ישראל, וכן

פרופ' לו-רנה ברס, יו"ר "פרויקט דניאל" פרסם רבות בענייני ביטחון ישראל. פרופסור למשפט בינלאומי באוניברסיטת פרדו, כתב ניירות עמדה למרכז אריאל למחקרי מדיניות ומאות מאמרים בעיתונים ובכתבי עת. מאמריו האחרונים פורסמו ב-*International Security* (Harvard), בכמה עשרות מאמרי ביקורת משפטית, ובפרסומים נבחרים של משרד ההגנה של ארה"ב, כגון *Parameters: The Journal of the US Army War College* וב-*Special Warfare*.

1 ראו "Israel's Strategic Future: Project Daniel", מרכז אריאל למחקרי מדיניות (ACPR), ישראל, נייר עמדה מס' 155, מאי 2004, 64 עמודים. מסמך זה, הוכן במקורו להצגה בסודיות בפני ראש הממשלה בלבד ולא היה מיועד לפרסום.

עצמם מתחת למעמקי האדמה. מי שמצטיינים במתקפה נעים מעל גובהי השחקים".
"פרויקט דניאל" שם לב לכך. כיום, לנוכח האיום הגרעיני הגובר בהתמדה מצד איראן, על כל העולם לשים לב לכך.

מתוך הכרה בסכנות שבהסתמכות יתרה על מגננה פעילה, כגון מערכות נגד טילים בליסטיים, הסתמכות אשר תגרום לישראל לקבור עצמה "מתחת למעמקי האדמה", "פרויקט דניאל" יעץ כי ישראל תנקוט יוזמות מיידיות מסוימות להסרת איומים קיומיים. יוזמות אלה, כללו מכה ראשונה (מניעה מוקדמת) נגד פיתוח אמל"ח להשמדה המונית, מתקני ייצור, אחסון ומרכזי שליטה ופריסה אצל האויב - המלצה העולה בקנה אחד עם המשפט הבינלאומי הקיים זה מכבר בנוגע ל"הגנה עצמית מקדימה" ועם מדיניות ההגנה המוצהרת של ארצות הברית.

המטרה העיקרית של כוחותיה הגרעיניים של ישראל, חייבת תמיד להיות הרתעה לפני מעשה ולא נקמה לאחר מעשה

אם, מכל סיבה שהיא, דוקטרינת המניעה המוקדמת לא תצליח למנוע ממדינת אויב ערבית או מאיראן להשיג אמל"ח גרעיניים, יעצה קבוצת "פרויקט דניאל" כי ישראל תפסיק מיד את מדיניות העמימות הגרעינית המסורתית שלה ותעבור מיד לעמדה של הרתעה גרעינית גלויה. נוסף על השינוי במדיניות, המלצנו כי ישראל תבהיר לחלוטין למדינת האויב הגרעינית כי על כל רמה של תוקפנות גרעינית נגד ישראל, היא תיפגע מפעולות תגמול גרעיניות "נגד-ערך" קרי: מרכזי אוכלוסיה ואמצעי ייצור, באופן מידי ובעוצמה מרבית.

המלצנו גם כי בנסיבות מסוימות, תכוון ההרתעה הגרעינית הישראלית בצורות דומות נגד מדינות אויב המאיימות על קיומה של ישראל באמצעות אמל"ח ביולוגיים.

מהם בעצם "איומים קיומיים"? כפשוטו, איום קיומי משמעו נזקים הטומנים בחובם השמדה מוחלטת או הכחדה של המדינה. עם זאת, חשנו כי עוד צורות מוגבלות מסוימות של מתקפה קונבנציונלית ולא-קונבנציונלית נגד ריכוזים אזרחיים ישראלים גדולים עלולות אף הן להוות איום קיומי. החישוב שלנו בעניין זה, התבסס בחלקו על מידותיה הקטנות של ישראל, על הצפיפות הגבוהה מאד של אוכלוסייתה ועל ריכוזי התשתיות הלאומיות המיוחדים שלה. בתמצית, אילו מילאה ממשלת ישראל הנוכחית אחר העצות המפורשות של "פרויקט דניאל", היו תוקפנים צפויים מבינים מראש ובאופן מלא כי שיגור סוגים מסוימים של מתקפה נגד ישראל יהפכו את עריהם לעפר ואפר.

על פי סון-טסו, מטרתן הברורה של המלצותינו הייתה להשיג "ניצחון" ישראלי מוחלט, ללא עיסוק בפעולות איבה

המוצעים על-ידי "הקבוצה" בנוגע להרתעה; הגנה; לחימה; וחלופות למכת מנע מקדימה. כיום, לנוכח האיום הגרעיני האיראני הממשמש ובא בהתמדה, נעשית החלופה של מכת מנע מקדימה למחויבת המציאות עוד יותר. (ראה לדוגמה, לו-רנה ברס וח"כ, אלוף מיל. יצחק בן-ישראל, "Think Anticipatory Self-Defense" [חשבו הגנה עצמית מקדימה], ג'רוזלם פוסט, 22 באוקטובר 2007).²

ישראל, סון-טסו ואמנות המלחמה

אף שהניתוחים המשותפים של "הקבוצה" הסתמכו במפורש על חשיבה אסטרטגית בת-זמננו, היינו מודעים גם לחקירות קדומות יותר של מלחמה, כוח והישרדות. חקירה כזו, שעודנה רלוונטית, אפשר למצוא בספרו של סון-טסו (Sun-Tsu) "אמנות המלחמה". ספר זה, שנכתב במאה החמישית לפנה"ס, מיזג מערכת עקבית של עקרונות שתוכננה כדי ליצור ניצחון צבאי ולמזער את הסיכויים לתבוסה צבאית. כל הרוצים לחזק את עמדתה הצבאית של ישראל ואת מערך הקרב הכרוך בכך, טוב יעשו אם ילמדו עתה את הספר יחד עם עתידה האסטרטגי של ישראל, הדוח הסופי של "פרויקט דניאל" ויבחנו את הקובץ במלואו. בזמן שמנהיגים של מדינות ערביות/אסלאמיות מסוימות עלולים לנכס לעצמם באופן בלתי-רציונאלי אמל"ח להשמדה המונית, חברי "פרויקט דניאל", היו נחושים מאד לתגבר את העובדות והמספרים הנוכחיים בנימוקים דיאלקטיים, דמיון ויצירתיות. דיווחנו כי על ישראל להמשיך ב"ציווי לחתור לשלום באמצעות משא ומתן ותהליכים דיפלומטיים עד כמה שאפשר. ציווי זה, הנכלל באמנת האומות המאוחדות ובמקורות מוסמכים רבים של משפט בינלאומי, יהיו תמיד הקו המנחה של מדיניות החוץ הישראלית". מהם העקרונות המועדפים של סון-טסו בנוגע למשא ומתן ודיפלומטיה? יוזמות מדיניות והסכמים עשויים להיות מועילים, כך הוא מנחה, אולם אין להזניח הכנות צבאיות תכליתיות. היעד הראשון במעלה של כל מדינה חייב להיות החלשת האויבים בלי להיכנס למעשה לחימה מזוינת. יעד זה, מחבר את האידיאל של "ניצחון מלא" עם "אסטרטגיה לתכנון התקפות". בפרק הרביעי, "פריסה צבאית", מספר סון-טסו לקוראיו: "מי שאינו יכול לנצח, נוקט עמדת מגננה; מי שיכול לנצח - תוקף... מי שמצטיינים במגננה קוברים

2 בו-בזמן, היינו מודעים לחלוטין לכך שכל פעולת מנע מוקדמת נגד נכסים גרעיניים ותשתיות של איראן תהיה קשה הרבה יותר מבחינה מבצעית מאשר אוסיראק. ראה לדוגמה, לו-רנה ברס ויואש צידון-צ'אטו, "Reconsidering Israel's Destruction of Iraq's Osiraq Nuclear Reactor", *Israel's Strike Against the Iraqi Nuclear Reactor* (שיקול מחדש של הריסת הכור הגרעיני אוסיראק של עיראק, המהלומה הישראלית נגד הכור הגרעיני העיראקי), המרכז למורשת מנחם בגין, 7 ביוני 1981, ירושלים, ישראל, ספטמבר 2003, עמ' 59-60.

היא "תמות" אך ורק עם מבקשי נפשה (להערכה עדכנית של "ברירת שמשון", ראה: Louis René Beres, "Israel and Samson: Biblical Lessons for Israeli Strategy in the Nuclear Age", *Israel Affairs*, Vol. 11, No. 3, July 2005, pp. 491-503).

כיצד נראית "ברירת שמשון" בעיני הצד הערבי/איראני?

ישראל, ככל הנראה, עלולה להיזקק לאמל"ח גרעיניים, אולם רק כתגמול, ורק כתגובה למתקפות מכה-ראשונה הרסניות בצורה מכרעת. בהתאמה, כל מה שפחות ממתקפות מכה-ראשונה כאלה, יביא לתגובה צבאית ישראלית מדודה ומידתית. יתרה מזאת, האויב הערבי/איראני יודע כי על-ידי הנחתת מכה ראשונה הוא עשוי לזכות ביתרון של "שליטה בהסלמה". שיקולים אלה, ינבעו מדעתו המבוססת פחות או יותר של האויב כי ישראל לעולם לא תאמץ את "הלא-שמרני" ברמה האסטרטגית, כי סביר שפעולותיה תהיינה תמיד תגובות, וכי תגובות אלה תהיינה תמיד מוגבלות.

אולם מה יקרה אם ישראל תכוונן את "ברירת שמשון"? מה יקרה אם היא תעשה זאת בצירוף שינויי דוקטרינה מסוימים במדיניות העמימות הגרעינית הקיימת שלה? על-ידי הוצאת הפצצה "מן המרתף" והודעה, בו-זמנית, כי מעתה האמל"ח הגרעיניים המוצהרים שלה אינם מוגבלים לתרחישים קיומיים, ישראל יכולה עדיין לעשות כברת דרך ארוכה לחיזוק ביטחונה הלאומי. היא יכולה לעשות זאת על-ידי הפגנת נטישה לכאורה של רציונאליות מוחלטת; כלומר, על-ידי הבעת הרציונאליות של אי-רציונאליות מאוימת. האם הפגנה כזו תהיה או לא תהיה דוגמה ל"אי-רציונאליות מדומה" או לנכונות אמיתית לפעול באי-רציונאליות - שאלה זו, תהיה פתוחה לניחושים. מובן מאליה כי דוגמה כזו של התנהגות "לא-שמרנית" מצד ישראל עלולה, בנסיבות מסוימות, לעורר מכות-ראשונות של האויב, או לפחות להאיץ מתקפה של מכות ראשונות אשר תוכננו קודם לכן, אולם יש לישראל דרכים שבהן ניתן להקנות ל"לא-שמרני" של סון-טסו מראית עין של "שמרני". כיום, חמש שנים אחרי השלמתו והצגתו של "פרויקט דניאל", הגיע הזמן, שהמלומדים יחקרו דרכים אלה בקפידה ובפירוט מבצע.

כיצד עלולה להתחיל מלחמה גרעינית בין ישראל לאויביה

כך שהדברים משתנים, כך הם נשארים כפי שהיו. אכן, פתגם צרפתי נושן זה, מתאים לזירה המזרח תיכונית. ישראל הייתה ונתרה יעד ערבי/אסלאמי, דתי ולאומי מוצהר, לרצח-עם. השימוש במונח זה, נעשה במשמעותו המילולית והמשפטנית ולא לתפארת המליצה. אין עוד מדינה הנמצאת במצב קשה דומה לזה. מה על ישראל לעשות? כיצד עלולות פעולותיה או חוסר פעולותיה האפשריות של ישראל להשפיע על הסבירות של

ממשיות. כפי שנאמר בדוח שלנו, "עתידה האסטרטגי של ישראל": "העדיפות העומדת מעל לכל כוח ההרתעה הגרעיני של ישראל חייבת להיות תמיד שמירה על ביטחון המדינה ללא צורך לירות על מטרה כלשהי".

כדי לשמור על עצמה מפני איומים קיומיים, שמקצתם עלולים לנבוע מארגוני טרור וממדינות, על ישראל ללמוד מן הדגש ששם סון-טסו שוב ושוב על "הלא-שמרני". מתוך מיזוג של מחשבה שהתגבשה כטאואיזם, מציין האסטרטג הקדום: "...בקרב, עוסקים בשמרני וזוכים בניצחון באמצעות הלא-שמרני".

בקטע מסובך, סון-טסו דן בשאלה כיצד ניתן להשתמש בשמרני בדרכים לא-שמרניות, בשעה שמתקפה שמרנית עשויה להיות לא-שמרנית כאשר היא בלתי צפויה. עם ההמלצות של "פרויקט דניאל", עשוי קטע זה בכל זאת להציג כלי שנון לתכנון מבצעי ישראלי, כלי העשוי לנצל בצורה מועילה את מערך הציפיות הצבאיות של מדינת אויב או של קבוצת טרור.

הדעות המובעות במאמר זה, הן של פרופסור לו-רנה ברס ואינן משקפות בהכרח את דעותיהם של חברים אחרים ב"פרויקט דניאל".

"הקבוצה" קבעה כי לגבי ישראל, יש ליצור את ה"לא-שמרני" לא רק בשדה הקרב, אלא גם לפני הקרב. כדי למנוע את צורות הקרב המסוכנות ביותר, העלולות לבטא לוחמה קונבנציונלית כוללת "נגד כוח", קרי: ריכוזי צבא ומטרות אסטרטגיות, על ישראל לבחון כמה עמדות אסטרטגיות מבטיחות. עמדות אלה יכולות להתמקד גם במעבר שקול מדימוי של רציונאליות "שמרנית" אל דימוי של רציונאליות "לא-שמרנית" במידת מה, אף ש"פרויקט דניאל" הגביל עצמו למרשמים עבור מכות ראשונות לצורך הגנה תוך שימוש באמל"ח קונבנציונליים ולפעולות תגמול גרעיניות מסיביות נגד-ערך (נגד עיר).

אסטרטגיה המכונה "ברירת שמשון" הייתה חלופה מקובלת לפני הצעת "פרויקט דניאל". כל מי שלומד ברצינות את האסטרטגיה הגרעינית של ישראל שמע על הרעיון ועל דימוי תנ"כי זה. "ברירת שמשון" נחשבת בדרך כלל כאסטרטגיה של מוצא אחרון אשר בה תשתמש ישראל באמל"ח גרעיניים לא כדי למנוע מלחמה או אפילו כדי לפתוח במלחמה, אלא כעוית אחרונה של נקמה נגד מדינת אויב אשר פתחה במתקפות מסיביות (כפי הנראה לא-קונבנציונליות), נגד עיר ו/או נגד-כוח, על ישראל. בתרחיש כזה, לנוכח סכנה של חורבן, עלולים מנהיגי ישראל להחליט כי אף שהמדינה היהודית אינה יכולה להתקיים,

מלחמה גרעינית אזורית במזרח התיכון? ובאלו אופנים בדיוק עלולה מלחמה גרעינית בין ישראל לאויביה להתחיל למעשה? להלן כמה תשובות מקוריות של "פרויקט דניאל":

אמצעי הלחימה הגרעיניים של ישראל, אינם מוכרים ואינם מאיימים, והם קיימים רק כדי למנוע צורות מסוימות של תוקפנות אויב. כוח הרתעה זה, לא יופעל לעולם, אלא לצורך תגמול הגנתי על מהלומות ראשונות מסיביות מסוימות מצד האויב, ובמיוחד על מתקפות ערביות ו/או איראניות באמל"ח גרעיניים ו/או ביולוגיים. למשך זמן מוגבל, אויביה של ישראל עדיין, אינם בעלי נשק גרעיני. גם אם מצב זה ישתנה, אמצעי הלחימה הגרעיניים של ישראל, יוכלו להמשיך ולצמצם את הסיכונים של מלחמה לא-קונבנציונלית כל עוד מדינות האויב הרלוונטיות (1) תישארנה רציונליות; (2) תמשכנה להיות משוכנעות כי ישראל תגמול באופן מסיבי אם תותקף באמל"ח גרעיניים ו/או ביולוגיים להשמדה המונית.

אולם תשובה ודאית לשאלה, אם מדינת אויב שוחרת מלחמה השיגה אמל"ח גרעיניים, כרוכה בבעיות סבוכות המעיבות על הרעיון המוסכם לכאורה של הרתעה גרעינית יציבה. בין מסיבות של שיקול מוטעה, תאונה, יכולת בלתי מורשית לירות, אי-רציונליות מוחלטת, ובין מסיבות של ציות למצוות "ג'יהאד", עלולה מדינה כזו, להעדיף להנחית מהלומה ראשונה גרעינית נגד ישראל, למרות עמדתה הגרעינית של ישראל. במקרה כזה, ישראל בוודאי תגיב - בהיקף האפשרי - במכת תגמול גרעינית. אף שהדוקטרינה הישראלית לקביעת יעדים לתגובה לא פורסמה מעולם, הרי שמכת תגמול כזו תונחת בוודאי על עיר הבירה של התוקפן או על יעד "בעל-ערך" גבוה דומה. בתגובה לתוקפנות מסוג זה, אין כל ערובה כי ישראל תגביל עצמה למכות נגד יעדים צבאיים בלבד או אף נגד מדינת האויב שממנה החלה התוקפנות.

מה יקרה אם המהלומות הראשונות של האויב תהיינה "רק" באמל"ח כימיים ו/או ביולוגיים? במקרה כזה, עשויה ישראל בכל זאת לנקוט תגמול גרעיני מידתי בצורה סבירה, אך הדבר יהיה מותנה בציפיותיה המחושבות של ישראל לגבי המשך התוקפנות ובהחלטותיה הנלוות לגבי הגבלת-נזק יחסית. אם ישראל תספוג מכה ראשונה קונבנציונלית מסיבית, עדיין אין להוציא מכלל אפשרות פעולת תגמול גרעינית, בעיקר אם: (1) התוקפן נראה כבעל מלאי של אמל"ח להשמדה המונית, גרעיניים או אחרים; ו/או (2) מנהיגי ישראל סבורים כי פעולות תגמול לא-גרעיני אינן יכולות למנוע השמדה לאומית. שוב, "פרויקט דניאל" החליט קודם לכן כי סף הפגיעות הקיומיות חייב להיות נמוך הרבה יותר מאשר חורבן פיזי-סיטוני. נראה כי אין כל סיבה הגיונית או אמפירית לתקן החלטה זו.

לנוכח מתקפות קיומיות וקרובות, ישראל - המשתמשת ביאות (לפחות חלקית) בדוגמה הלקוחה מן האסטרטגיה

לביטחון לאומי של ארצות הברית של אמריקה - יכולה להחליט על מניעה מקדימה של תוקפנות אויב בכוחות קונבנציונליים.

ב-20 בספטמבר 2002 הוכרזה האסטרטגיה האמריקאית של עידן בוש, המאשרת את סבירותה המתמדת של הגנה עצמית מקדימה על-פי המשפט הבינלאומי. לטענתנו, אם ישראל תסתמך על ביטויים מוסמכים כאלה של המדיניות הנוכחית של ארה"ב, אזי התגובה של מדינת היעד היא שתקבע את מהלכיה של ישראל. אם תגובה זו, תהיה גרעינית בכל צורה שהיא, ישראל בוודאי תנקוט תגמול-נגדי גרעיני. אם פעולת התגמול של האויב תיעשה באמל"ח כימיים ו/או ביולוגיים, ישראל עלולה להחליט לנקוט יוזמה של הסלמה כמותית. **שליטה בהסלמה** יכולה להיות חיונית לביטחונה של ישראל בעיצומם של משברים אסטרטגיים מסוימים.

אם תגובתה של מדינת אויב למניעה מוקדמת ישראלית תוגבל למהלומות קונבנציונליות נגד מטרות קשיחות, אין זה סביר כי ישראל תנקוט תגובת-נגד גרעינית. לעומת זאת, אם פעולת התגמול הקונבנציונלית של מדינת האויב תהיה מהלומה כוללת המכוונת אל אוכלוסיות אזרחיות ואל מטרות צבאיות כאחד - מהלומה קיומית לכל דבר ועניין - אין להוציא מכלל אפשרות מכת-נגד גרעינית ישראלית. מכת-נגד כזו לא תבוא בחשבון אך ורק אם פעולות התגמול הקונבנציונליות של מדינת האויב תהיינה מידתיות לחלוטין למכת המנע המקדימה של ישראל; תוגבלנה לגמרי למטרות צבאיות ישראליות; תהיינה במסגרת מגבלות משפטיות של "צורך צבאי"; ותהיינה מלוות בהבטחות מפורשות וניתנות לאימות כי לא תהיה הסלמה נוספת.

למיטב הבנתנו, אין זה סביר אולם ודאי שאינו בלתי מתקבל על הדעת, כי ישראל עלולה להחליט בשלב מסוים על פעולת מנע מקדימה נגד תוקפנות של מדינת אויב באמצעות מהלומה גרעינית הגנתית. אמנם ייתכן שתיווצרנה נסיבות שבהן מכה הגנתית כזו תהיה הגיונית לחלוטין ואף מקובלת לגמרי לפי המשפט הבינלאומי (מדיניות כזו התקבלה על-ידי ארצות הברית בפרסום משותף 3-12, דוקטרינה לפעולות גרעיניות משותפות, 15 במארס 2005), אולם אין זה סביר שישראל תרשה לעצמה להגיע לנסיבות כאלה. לדעתנו, ניתן לצפות למכת מנע גרעינית ישראלית רק אם: (1) אויבי מדינת ישראל השיגו באורח בלתי צפוי אמל"ח גרעיניים או בלתי קונבנציונליים אחרים ומשערים שיש ביכולתם להרוס את המדינה היהודית; (2) מדינות אויב אלה, הבהירו כי כוונותיהן מקבילות ליכולתן; (3) יש סימוכין לסברה כי מדינות אלה, מוכנות להתחיל בספירה לאחור לקראת שיגור; (4) ישראל מאמינה כי מכות-מנע מקדימות לא-גרעיניות אינן יכולות להשיג את רמות המינימום של מגבלות הנזק הדרוש, כלומר רמות התואמות את קיומה הלאומי.

אם יוכנסו אי פעם אמל"ח גרעיניים לסכסוך בין ישראל למדינות הרבות השואפות להשמידה, עלולה לנבוע מכך

מדיניות העמימות הגרעינית של ישראל

"פ" רויקט דניאל" בחן כמה אופנים מדויקים, שבהם עלולה להתחיל מלחמה גרעינית בין ישראל לאויביה. מבחינת המניעה של מלחמה כזו, הסברנו כי חיוני שישראל תגן על עצמה במדיניות מתאימה של מניעה מקדימה, הגנה והרתעה. מערכת קווי מדיניות זו, תהיה תלויה במידה ניכרת בשאלה, האם תמשיך ישראל להחזיק את הפצצה שלה "במרתף", או שתחליט לשנות רשמית את עמדת "העמימות המכוונת" שלה בנושא הגרעין ולעבור לעמדה של גילוי חלקי נבחר ומכוון. (שאלה קודמת, היא האם אמל"ח גרעיניים, גלויים או סודיים, אכן מחזקים את ביטחונה של ישראל. ראה לדוגמה, Louis René Beres and Zeev Maoz, A Dialogue, "Israel and the Bomb", *International Security*, (Harvard), Vol.

1-4 (29, No. 1, Summer 2004, pp. 1-4).

מבחינה אחת, הסוגיה כבר שנויה במחלוקת במידה מסוימת. זמן קצר לאחר שעלה לשלטון כראש ממשלה, נקט שמעון פרס צעד חסר-תקדים של הכרה בפומבי ביכולתה הגרעינית של ישראל. בהשיבו לשאלות העיתונות על "תהליך השלום" של אוסלו ועל ההיקף הצפוי של הוויתורים הישראליים, ציין פרס, כי הוא "ישמח לוותר על האטום", אם האזור כולו יאמץ תוכנית לביטחון כולל. אף שהערה זו, ודאי שלא הייתה ביטוי מכוון של שינוי המדיניות הגרעינית, היא העלתה את השאלה של שינוי ישראלי מוחשי יותר של מדיניות העמימות הגרעינית. להערות פומביות מסוימות של ראש הממשלה הנוכחי אולמרט - ולניסויי טילים מסוימים בישראל - אפשר שהיו השפעות דומות לגבי שינוי העמימות.

"פרויקט דניאל" הכיר בכך שסוגיית החשיפה הגרעינית, היא הרבה יותר מתשובה של "כן" או "לא". מובן מאליה כי השאלה הבסיסית כבר נענתה באמצעות "הצעתו" של פרס. נותר רק לקבוע את העיתוי המדויק של חשיפה מכוונת ואת שיעור הפיקחות והפירוט שבהם תעביר ישראל את המסרים של יכולותיה וכוונותיה הגרעיניות למדינות אויב נבחרות. זו הייתה סוגיה מרכזית בדיונים של "פרויקט דניאל", אשר הגיע למסקנה כי על הפצצה של ישראל להישאר במרתף עד כמה שאפשר, אך גם כי יש לחשוף אותה בקווי מתאר מסוימים אם יחול שינוי נסיבות מבשר רע אצל האויב. מאחר שהדוח של "פרויקט דניאל": קבע את הצורך בדוקטרינה ישראלית מורחבת של מניעה מקדימה, משמעותה של הקביעה בזכות עמימות גרעינית, הייתה כי על ישראל להוציא מייד את הפצצה מן "המרתף" אם מכל סיבה שהיא, לא תצליח ישראל לנצל את הדוקטרינה המומלצת של מניעה מקדימה. כיום, בעקבות הערכת המודיעין הלאומית של ארה"ב (NIE), שעשתה כל מניעה מקדימה נגד איראן לבעייתית יותר, נראה כי אבד כלח על העמימות הגרעינית המכוונת. אף-על-פי-כן, זו סוגיה

מלחמה גרעינית בצורה כלשהי. זה יהיה המצב כל עוד: (א) מהלומות ראשונות של מדינת אויב נגד ישראל לא תהרוסנה את יכולת המכה השנייה של המדינה היהודית; (ב) פעולות התגמול של מדינת האויב על מכת מנע מקדימה קונבנציונלית מצד ישראל לא תהרוסנה את יכולת התגמול הנגדי הגרעיני של ישראל; (ג) מהלומות המנע המקדימות של ישראל באמל"ח גרעיני לא תהרוסנה את יכולת המכה השנייה הגרעינית של מדינת האויב; (ד) התגמול הישראלי על מכות ראשונות קונבנציונליות של האויב לא תהרוסנה את יכולותיה של מדינת האויב לתגמול-נגדי גרעיני. מבחינת ההגנה על ביטחונה וקיומה, פירושו של דבר הוא כי על ישראל לנקוט עתה צעדים מתאימים כדי להבטיח את סבירותן של אפשרויות (א) ו-(ב) לעיל, ואת אי-סבירותן של אפשרויות (ג) ו-(ד).

**אם יוכנסו אי פעם אמל"ח גרעיניים
לסכסוך בין ישראל למדינות הרבות
השואפות להשמידה, עלולה לנבוע מכך
מלחמה גרעינית בצורה כלשהי**

מכות מנע מקדימות, גרעיניות ולא-גרעיניות, מצד ישראל, נגד פעולות תוקפנות לא-קונבנציונליות עלולות להוביל לחילופי מהלומות גרעיניות. דבר זה, תלוי בחלקו ביעילות וברוחב הפריסה של קביעת המטרות הישראליות, במספר כלי הנשק הגרעיניים של האויב אשר ישרדו, ובכוננותם של מנהיגי האויב להסתכן בפעולות תגמול-נגדי גרעיני מצד ישראל. בכל מקרה, הסבירות הגבוהה ביותר לחילופי מהלומות גרעיניות תהיה, אם תוקפנים ערבים/איראנים יורשו לפרוס מספר רב של כלי נשק לא-קונבנציונליים מבלי לעורר פעולות מנע מקדימות מצד ישראל ו/או ארצות הברית.

אם יותר קיומה של פריסה כזו, ישראל עלולה לחלט ביעילות את הברירה של מכת מנע מקדימה לא-קונבנציונלית. במקרה כזה, החלופות היחידות למכת מנע גרעינית יכולות להיות מכת מנע מקדימה קונבנציונלית שעבר זמנה, או פשוט לחכות עד שיתקיפו את ישראל. מכאן שניתן לצמצם את הסיכונים של מכת מנע גרעינית מקדימה מצד ישראל, של חילופי מהלומות גרעיניות עם מדינת אויב, ושל מכות ראשונות גרעיניות מצד האויב, על-ידי מכות-מנע מקדימות לא-גרעיניות, בעיתוי נכון, מצד ישראל ו/או ארה"ב. מכות-מנע מקדימות אלה תהיינה מכוונות אל מטרות צבאיות חיוניות ו/או אל המשטרים הרלוונטיים. כפי שהוסבר על-ידי "פרויקט דניאל", החלופה האחרונה עלולה לכלול "חיסול ממוקד" של אליטות הנהגה ו/או מדענים של האויב.

אסטרטגית עדינה הדורשת תשומת לב מיידית וזהירה בחוגים ברי-סמכא ומוכשרים. "פרויקט דניאל" הבין כי הנימוק לחשיפה גרעינית ישראלית אינו נמצא בביטוי המובן מאליו; כלומר, כי לישראל יש פצצה. הנימוק נמצא בהבנה החיונית, כי אמל"ח גרעיניים יכולים לשמש את ישראל בדרכים שונות, שכולן עשויות להביא תועלת למדינה היהודית אם היבטים מסוימים של אמל"ח אלה, יחד עם אסטרטגיות נלוות, ייחשפו כראוי.

האופן והשיעור המדויק של החשיפה, יהיו חיוניים להתרעה הגרעינית הישראלית, והם טרם נקבעו. יש אפוא לשקול עתה שאלה זו, שנודעת לה חשיבות אמיתית עליונה בגיבוש האסטרטגיות של ישראל.

כדי להתגונן מפני מהלומות של האויב, בעיקר מפני התקפות שעלול להיות להן מחיר קיומי, המליץ "פרויקט דניאל" כי ישראל תנצל כל מרכיב של תפקוד המאגר הגרעיני שלה. אישרנו כי הצלחת מאמציה של ישראל תהיה תלויה במידה רבה, לא רק בתצורת הפעולות "נגד-כוח" (מטרה קשיחה) או "נגד-ערך" (הרס ערים) שאותן בחרה, אלא גם בשיעור שבו ידועה תצורה זו מראש למדינות האויב. לפני שאויב כזה יורתע מהנחתת מהלומות ראשונות נגד ישראל, או לפני שירותע מפתיחה בהתקפות תגמול בעקבות פעולת מנע מקדימה ישראלית, ייתכן שלא יהא די בכך שהוא "יודע" כי יש לישראל פצצה. ייתכן שהוא יצטרך גם להכיר בכך, שהאמל"ח הגרעיניים של ישראל חסונים במידה מספקת מפני התקפות תגמול וכי הם מכוונים אל יעדים בעלי ערך גבוה מאד.

בהקשר זה וכפי שנאמר קודם ב"מבט לאחור" זה, הדוח הסופי של "פרויקט דניאל" המליץ כי "יש להקים כוח תגמול ניכר, בעל יכולת להשמיד כ-15 מטרות ערך גבוה, בפיזור רחב, על פני מדינות האויב הרלוונטיות במזרח התיכון". משמעותה של אסטרטגיה זו, "נגד ערך" הייתה כי תגובת המכה השנייה של ישראל על תוקפנות אויב תוך שימוש באמל"ח ביולוגיים ו/או גרעיניים, תכוון חד-משמעית אל אוכלוסיות ולא אל כלי נשק או תשתיות של האויב. מסקירת ההתפתחות של איומים קיומיים רלוונטיים על ישראל במשך חמש השנים האחרונות, עולה כי המלצתנו המקורית הייתה נכונה לחלוטין.

מבט ראשון, נראה לכאורה כי הקביעה הישראלית של מתקנים צבאיים וריכוזי חיילים כמטרות אויב ("נגד-כוח") עשויה להיות משכנעת יותר כגורם מרתיע וגם הומנית יותר. אולם סביר כי אויב החמוש בנשק גרעיני עשוי לראות כל פעולת תגמול ישראלית שתמיט הרס על כוחותיו המזוינים, כ"מתקבלת על הדעת" בניסיונות מסוימות. אויב כזה עלול להחליט, לדוגמה, כי היתרונות הצפויים מהשמדת ישראל שקולים כנגד כל פגיעות התגמול הצפויות לצבאו. במקרה כזה ייכשל ההרתעה הגרעינית של ישראל והתוצאות עלולות להיות קיומיות.

"הקבוצה" הכירה באי-הסבירות שמדינת אויב תשקול כי היתרונות הצפויים מהשמדת ישראל יהיו שקולים כנגד המחיר הצפוי של השמדתה היא. למעט מדינת אויב לא-רציונאלית - סיכוי החורג בעצם הגדרתו מן ההיגיון של הרתעה גרעינית - כל מדינות האויב של ישראל תימנענה ללא ספק מתקיפות גרעיניות/ביולוגיות על ישראל אשר יש להניח כי תגרורנה פעולות תגמול מסיביות נגד-ערך. מובן כי הסקת מסקנה כזו תקפה רק ככל שמדינות אויב אלה מאמינות לחלוטין כי ישראל תממש את איומה.

ההרתעה הגרעינית של ישראל, לאחר שנעשתה בגלוי והובהרה כהלכה, תצטרך להבהיר לכל אויב גרעיני צפוי כי: "אמצעי הלחימה הגרעיניים של ישראל, מפוזרים, רבים ומוגנים בקשיחות, מכוונים לנחות על עריכם הראשיות. אמצעי לחימה אלה, לא יופעלו לעולם נגד יעדים אלה, אלא כתגמול על מעשי תוקפנות באמל"ח להשמדה המונית. אם מרכיב האוכלוסייה שלנו לא יוכו תחילה על-ידי תקיפה גרעינית או תקיפה ביולוגית ברמות מסוימות או בתקיפה גרעינית/ביולוגית משולבת, אנו לא נפגע בעריכם".

קלאוזביץ, כתב כי כלי הנשק הטובים ביותר הם אלה המשיגים את מטרותיהם בלי שנעשה בהם שימוש. הדברים אמורים במיוחד בכלי נשק גרעיניים

ידענו כי טיעון זה יטריד את מקצת הקוראים ומקבלי ההחלטות. עם זאת, האסטרטגיה של קביעת מטרות נגד-ערך המומלצת על-ידי "פרויקט דניאל" עודנה מייצגת את תקוותה הטובה ביותר של ישראל להימנע ממלחמה גרעינית או ביולוגית. היא נותרת אפוא האסטרטגיה ההומנית ביותר האפשרית. החלופה הישראלית, דוקטרינה מוצהרת של קביעת מטרות נגד כוח, תביא לסבירות גבוהה הרבה יותר של מלחמה גרעינית או מלחמה גרעינית/ביולוגית. במלחמה כזו - אפילו יישארו כל כלי הנשק מכוונים אל המטרות הצבאיות והמבנים של האויב (הנחה אופטימיסטית ביותר) - ייגרם "נזק עקיף" בממדים עצומים.

קלאוזביץ, כתב כי כלי הנשק הטובים ביותר הם אלה המשיגים את מטרותיהם בלי שנעשה בהם שימוש. הדברים אמורים במיוחד בכלי נשק גרעיניים; אמצעי הלחימה הגרעיניים של ישראל יכולים להצליח רק באמצעות אי-שימוש. מתוך הכרה בכך, הבהיר "פרויקט דניאל" בדוח הסופי שלו למי שהיה ראש הממשלה באותו זמן, שרון, כי על ישראל תמיד להימנע ממלחמה גרעינית עד כמה שאפשר. במשך חמש השנים האחרונות לא קרה דבר המצדיק שינוי כלשהו במסקנה זו.

קבוצת "פרויקט דניאל" המליצה כי ישראל תעשה את כל הנדרש כדי למנוע התגרענות של האויב, לרבות

פעולות מנע מקדימות רלוונטיות. אם ייכשלו אמצעים אלה - אמצעים המותרים על-פי המשפט הבינלאומי כביטויים של "הגנה עצמית מקדימה" - על המדינה היהודית לחדול מייד מעמדת העמימות הגרעינית שלה ולצאת בהכרזות גלויות על קביעת המטרות נגד-ערך שלה. השאלה כיצד בדיוק תלבש הפסקת העמימות צורה מבצעית צריכה להידון בכנות ובמומחיות, הן בירושלים, והן בתל אביב.

מתוך הכרת השותפות ההדוקה והאינטרסים החופפים בין ישראל לארצות הברית, קבוצת "פרויקט דניאל" הביעה תמיכה איתנה במלחמה האמריקאית נגד טרור

קיומה של ישראל בתוך אנרכיה עולמית גוברת

ב עידן המלחמה הטוטלית, על ישראל לשמור תמיד על מודעות מלאה לאותן פגיעות העלולות לאיים על המשך קיומה כמדינה. אף שהמדינה היהודית מכירה תמיד בהתחייבותה הראשונה במעלה לחתור ככל האפשר לשלום באמצעות משא ומתן ודיפלומטיה, יש זמנים שבהם מחויבותה להסדר בדרכי שלום לא תזכה להדדיות. יתרה מזאת, כפי שצוין ב"פרויקט דניאל", יש זמנים שבהם הרעיון של איום קיומי עלול לחול באופן סביר עד רמה מסוימת של פגיעות הנמצאות מתחת לסף ההשמדה הלאומית המלאה. מתוך בחינת אפשרויות רלוונטיות ציינה "הקבוצה" שלושה איומים קיומיים נפרדים אך קשורים הדדית על ישראל:

1. איומים ביולוגיים/גרעיניים (בג) מצד מדינות;
2. איומי בג מצד ארגוני טרור;
3. איומי בג ממאמצים משולבים של מדינות וארגוני טרור.

אף שמדינות ערביות מסוימות ואיראן מורשות עתה לפתח יכולות של אמל"ח להשמדה המונית, ישראל עלולה, באחד הימים, להיאלץ לטפל בתרחיש של מתקפה אנונימית. במקרה כזה, מדינת האויב התוקפן לא תזדהה, וזיהוי ישראל לאחור-תקיפה יהיה קשה יותר ויותר. מה על ישראל לעשות במצב של משבר כה מידי ומבולבל?

"הקבוצה" המליצה לראש הממשלה דאז כי "על ישראל לקבוע במפורש ובמוקדם כי כל מדינות האויב הערביות ואיראן תהיינה נתונות לתגומל ישראלי מסיבי במקרה של

התקפת בג על ישראל". עוד המלצנו כי פעולות תגומל "מסיביות" תיועדה ל-10 עד 20 ערים גדולות של האויב (מטרות "נגד-ערך") וכי עוצמתן הגרעינית של פעולות התגומל תהיה גבוהה ביותר. איומי הרתעה כאלה מצד ישראל יהיו משכנעים מאד לגבי כל האויבים הרציונאליים, אולם - בו-בזמן - תהיה להם השפעה מעטה או שלא ישפיעו כלל על אויבים לא-רציונאליים. במקרה של אויבים לא-רציונאליים, תקוותה היחידה של ישראל לביטחון תימצא בפעולות מנע מקדימות נאותות ושימוות מבחינה מבצעית.

מדיניות של השמדה הדדית מובטחת (MAD), ששררה בעבר בין ארצות הברית לברית המועצות, לא תצליח בין ישראל לאויבים הערבים/האיראנים. במקום מדיניות זו, המליצה קבוצת "פרויקט דניאל" כי ישראל חייבת למנוע מאויביה השגת מעמד בג, וכי כל רעיון של "שוויון בג בין ישראל לאויביה יהיה בלתי נסבל. בהתאם לכך, יעצה "הקבוצה" לראש הממשלה: "ישראל תאמץ מיד - ובעדיפות עליונה - מדיניות של מניעה מקדימה לנוכח איומים קיומיים מצד האויב". מדיניות כזו, תתבסס על ההגדרה המוגבלת יותר של "קיומי" כפי שתואר לעיל ותחזק גם את עמדת ההרתעה הכוללת של ישראל.

מתוך הכרת השותפות ההדוקה והאינטרסים החופפים בין ישראל לארצות הברית, קבוצת "פרויקט דניאל" הביעה תמיכה איתנה במלחמה האמריקאית נגד טרור (WAT). בהקשר זה, עודדנו שיתוף פעולה מלא והדדיות בין ירושלים לוושינגטון בנוגע להעברת כוונות. אם מסיבה כלשהי תחליט ארצות הברית נגד מימוש אפשרויות המניעה המקדימה נגד פיתוח אמל"ח להשמדה המונית, ישראל חייבת לשמור לעצמה את הזכות הבלתי מעורערת ליטול על עצמה את אפשרויות המניעה המוקדמת. לאור חוסר המעש של ארה"ב משנת 2003 בחזית האיראנית וכתוצאה ישירה מהערכת המודיעין הלאומית לגבי ההתגרענות האיראנית, נראה עתה כי יהיה צורך לממש את הזכות המיוחדת הזו. מובן מאליו, ולו מנקודת מבט של גודל הכוח בלבד, כי חיל האוויר של ארה"ב יהיה עדיף על חיל האוויר הישראלי בביצוע פעולות חיוניות של הגנה עצמית מקדימה נגד נכסים גרעיניים ותשתיות של איראן. חיל האוויר הישראלי, הוא בעל יכולת יוצאת מן הכלל אולם הוא גם קטן מאד.

"הקבוצה" החלה את דיוניה הראשונים בזוכרה את הדימוי: "ישראל עלולה לעמוד מול הסיכון של מחבל מתאבד בממדי-ענק עולמיים". בתרחיש זה, מדינת אויב ערבית או איראן יפעלו נגד ישראל ללא כל התחשבות בתוצאות הצפויות של פעולת תגומל. במקרה כזה, בדומה למחבל מתאבד הפועל ללא פחד מתוצאות אישיות - אדרבא, הוא מקדם בברכה את מותו - כך עלולה מדינת אויב ערבית ו/או איראן לפתוח בהתקפות של אמל"ח להשמדה המונית נגד ישראל בידיעה ברורה ובציפייה לפעולות תגומל ישראליות מכריעות. המסקנה, שיש להסיק מתרחיש זה, היא כי ההרתעה הישראלית מול "מדינות מתאבדות" תשותק על-ידי אי-הרציונאליות של

האויב וכי מפלטה היחיד של ישראל בנסיבות כאלה, יהיה נקיטת צורות מתאימות של מניעה מקדימה.

מניעה מקדימה ודוקטרינת הלוחמה הגרעינית של ישראל

יק בוצת פרויקט דניאל" הבינה כי המשפט הבינלאומי מתיר זה זמן רב למדינות ליזום צעדים הגנתיים רבי עוצמה בשעה שקיימת "סכנה מיידית" של תוקפנות. הכלל של "הגנה עצמית מקדימה" הורחב וחוזק על-ידי הנשיא ג'ורג' ו. בוש בפרסום אסטרטגיית הביטחון הלאומי של ארצות הברית של אמריקה, ב-20 בספטמבר 2002. מסמך זה, אישר בין השאר, כי תפיסות מסורתיות של הרתעה לא תפעלנה נגד אויב "אשר הטקטיקה המוצהרת שלו היא הרס זדוני והפיכת חפים מפשע למטרה..." מאחר שישאל פגיעה יותר וניתנת להגנה פחות מאשר ארצות הברית, הרי שזכותה המיוחדת להיזקק להגנה עצמית מקדימה תחת איום של פגיעות קיומיות ניתנות לזיהוי, עומדת מעל ומעבר לכל ספק משפטי.

בעקבות הרחבת המניעה המקדימה בדוקטרינת בוש, הציעה "הקבוצה" לראש הממשלה שרון, כי מדיניות כזו תחול גם על איומים מסוימים באמל"ח להשמדה המונית גרעיניים ו/או ביולוגיים נגד ישראל, כי מדיניות זו תתקבל כדוקטרינה רשמית וכי פעולות אלה תהיינה קונבנציונליות באופיין. מניעה מקדימה כזו, יכולה להיות גלויה או חשאית ולהשתרע מ"עריפת ראשים" עד פעולות צבאיות בהיקף מלא. עוד יעצה "הקבוצה" כי "עריפת ראשים" תחול הן על אליטות ההנהגה של האויב (מדינה ולא-מדינה) והן על סוגים שונים של מומחים טכניים חיוניים ליצירת מאגרי אמל"ח להשמדה המונית עבור האויב, כגון, מדעני גרעין. "הקבוצה" הזכירה לראש הממשלה שרון כי כל מניעה בכוח של פריסת אמל"ח גרעיניים/ביולוגיים של האויב תהיה שונה באופן משמעותי מפעולת-מנע מקדימה ישראלית נגד כוח גרעיני/ביולוגי קיים של האויב. ניסיונות למניעה מוקדמת נגד אויב שהורשה להשיג אמל"ח גרעיניים/ביולוגיים עלולים להיות מסוכנים מדי ואף להזמין פעולת תגמול המהווה סכנה קיומית. הומלץ גם כי כל מניעה מקדימה תבוצע אך ורק על-ידי אמל"ח קונבנציונליים בעלי דיוק גבוה, לא רק מכיוון שסביר שיהיו יעילים יותר מנשק גרעיני, אלא גם מכיוון שמניעה מקדימה בנשק גרעיני עלולה להתפרש בטעות כמכה-ראשונה גרעינית ישראלית. במקרה של אי-הצלחה, מכות כאלה עלולות לעורר מכה שנייה "נגד-ערך" מצד האויב; כלומר, התקפה קטלנית מכוונת על אוכלוסיות אזרחיות ישראליות.

"הקבוצה" יעצה באורח חד-משמעי כי על ישראל להימנע ככל האפשר מחילופי מהלומות לא-קונבנציונליות עם מדינות אויב. אין לישראל אינטרס לערב מדינות אלה בלוחמה באמל"ח להשמדה המונית, כל עוד קיימות ברירות אחרות. עתידה האסטרטגי של ישראל אינו מורה כיצד

"לנצח" במלחמה בסביבה מזרח-תיכונית רוויה באמל"ח להשמדה המונית. במקום זאת, הוא מתאר מה אנו, חברי "פרויקט דניאל", רואים כתנאים הנחוצים, המציאותיים והמיטביים עבור אי-לוחמה נגד ישראל באזור. תנאים אלה, כוללים דוקטרינה ישראלית עקבית וכוללת למניעה מקדימה, ללחימה, להרתעה ולהגנה.

"הקבוצה" יעצה לראש הממשלה כי אין צורך מבצעי בכלי נשק גרעיניים, בעלי עוצמה נמוכה, המיועדים לשימוש ממשתי בשדה הקרב. בדרך כלל, המלצנו כי העוצמה היעילה ביותר למטרות הרתעה ומכת-נגד ישראלית תהיה ראש נפץ המכוון למטרות "נגד-ערך" ברמת עוצמה המספיקה כדי להכות במרכזי האוכלוסייה העיקריים של התוקפן ולסכן את יכולת הקיום הלאומי שלו. תבענו במפגיע כי ישראל תעשה כל מאמץ כדי להימנע אי פעם משימוש בנשק גרעיני כדי לתמוך בפעולות מלחמה קונבנציונליות. אמל"ח אלה, עלולים ליצור רשת רציפה של שדות קרב קונבנציונליים וגרעיניים אשר על ישראל להקפיד להימנע מהם.

"הקבוצה" ראתה תועלת לישראל בתכנון משטר של קביעת מטרות סלקטיבי במקרים שיוריים מסוימים. על-ידי איומים ישירים המופנים אישית נגד מנהיגי אויב ואישים אחרים, המחירים שישראל תשלם עשויים להיות נמוכים הרבה יותר מאשר בצורות לוחמה חלופיות. בו-בזמן, איומים של קביעת המשטר כיעד עשויים להיות משכנעים יותר מאשר איומים להשמיד את אמצעי הלחימה והתשתיות של האויב, אולם רק אם קודם כל הקורבנות האפשריים יחושו כי הם נמצאים בסכנה.

"הקבוצה" הגישה מערכת הצעות סיכום בנוגע לסיוע החוקי של הגנה עצמית מקדימה. על ישראל להיות מצוידת ב"זרוע ארוכה" כדי להשיג את יעדי המניעה המקדימה שלה. פירושו של דבר הוא מטוס קרב ארוך טווח בעל יכולת לחדור עמוק, לשטחים מוגנים ביותר, ולשרוד. פירוש הדבר הוא גם מטוסי תדלוק-אווירי; לווייני תקשורת; ומל"טים ארוכי טווח. באופן כללי יותר, פירושו של דבר הוא כלי נשק מדויקים וקטלניים ביותר בעלי יכולת שרידות; וגם יותר ויותר יכולות מתוחכמות של התגוננות ולוחמה אלקטרונית.

דוקטרינת ההרתעה וההגנה של ישראל

יק בוצה" תמכה בקבלת תפיסה רחבה של מכות-ראשונות הגנתיות על-ידי ראש הממשלה, אולם המליצה באותה מידה לבל ישתמש במאגר הגרעיני הסודי שלו אלא לצורך הרתעה חיונית. פירוש הדבר הוא כי על מדינות אויב להבין תמיד כי צורות מסוימות של תוקפנות כלפי ישראל תגרומנה בוודאות לפעולות תגמול גרעיניות מסיביות מצד ישראל נגד מטרות עירוניות. בינתיים אנו סבורים עדיין כי ישראל יכולה להעביר הבנה כזו לאויב ללא חשיפה גרעינית מפורשת בצורה כלשהי, אולם אנו גם

מכירים בכך שההתאמה המשוערת של מדיניות העמימות הגרעינית תשתנה מייד אם התגרענות של אויב במקום כלשהו (למשל באיראן) תהפוך למציאות.

יתרה מזאת, אף שאיראן ומדינות אויב ערביות רלוונטיות של ישראל שותפות לסלידה יסודית מן המדינה היהודית השוכנת בקרבן, ברור גם כי אין הן רוחשות בהכרח חיבה כלשהי זו לזו. בהקשר זה, ההמלצה המקורית של "פרויקט דניאל" כי מדינות ערביות מסוימות בקו החזית ואיראן, עלולות כולן להיות למטרות בעקבות התקפה קיומית אנונימית על ישראל, מצב כזה עשוי לחייב שיקול מחדש ושינוי. בסופו של דבר, בנסיבות הנוכחיות, ההמלצה המקורית של "הקבוצה" עלולה להיות מנוצלת על-ידי כל אחד מן האויבים האסלאמיים כדי להרוס זה את זה באמצעות "פעולות תגמול" ישראליות.

הרתעה גרעינית, עמומה או גלויה חלקית, היא חיונית לקיומה הפיזי של ישראל. אם, מסיבה כלשהי, לא תצליח ישראל למנוע התגרענות של מדינת אויב, יהא עליה ליצור מחדש את ההרתעה הגרעינית שלה כדי שתתאים לתנאים עולמיים ואזוריים מסוכנים הרבה יותר. אך גם אם הדבר יחייב חשיפה רב-משמעית של נכסיה הגרעיניים והדוקטרינה שלה, בכל זאת יהיה גילוי כזה מוגבל אך ורק למה שיידרש כדי לשכנע את אויבי ישראל, הן ביכולתה, והן בנחישותה. ביתר פירוט, פירוש הדבר הוא גילוי מוגבל רק להיבטים המיוחדים הדרושים כדי לזהות את יכולת ההישרדות ויכולת החדירה של הכוחות הגרעיניים של ישראל, ואת הרצון הפוליטי לשגר את הכוחות המסיביים האלה, כתגמול על צורות מסוימות של תוקפנות מצד מדינת אויב.

"הקבוצה" יעצה לראש הממשלה כי על ישראל לעשות תמיד ככל יכולתה כדי להבטיח יכולת למכה-שנייה גרעינית בטוחה וניתנת לזיהוי. לאחר שיושם קץ לעמימות הגרעינית, עשויה החשיפה הגרעינית למלא תפקיד מכריע בתקשורת. עיקר ההרתעה במקרה זה, תהיה בהעברת המידע על היכולת והרצון אל מי שרוצים לגרום לישראל פגיעה קיומית. באופן מובהק, השימוש הממשי שתעשה ישראל בנשק גרעיני לצורך תגמול יורה על כשלון ההרתעה שלה. אם ניזכר בהוגה הצבאי הסיני הקדום, סון-טסו, הנזכר לעיל, הצורה הנעלה ביותר של הצלחה צבאית מושגת כאשר ניתן להשיג את היעדים האסטרטגיים ללא כל שימוש ממשי בכוח צבאי.

כדי להשיג את יעדי ההרתעה "הסופיים" שלה - כלומר, להרתיע את המכות הראשונות ההרסניות והמכריעות ביותר של האויב - על ישראל לחתור ולהשיג יכולת נראית לעין של "מכה שנייה" על כחמש עשרה ערי אויב. הטווחים יהיו על ערים בלבד ובאיראן ועוצמת הפצצות הגרעיניות תהיה ברמה "המספיקה לפגוע באופן מלא ביכולת הקיום של התוקפן כמדינה מתפקדת". על-ידי בחירה בראשי נפץ המיועדים למטרות "נגד-ערך" בטווח זה של הרסנות מרבית, יכולה ישראל להשיג השפעה מרתיעה מיטבית,

ובכך לנטרל את הא-סימטרייה הכוללת בין מדינות ערב/איראן למדינת ישראל. "הקבוצה" טענה כי כל מטרות האויב תיבחרנה מתוך ההשקפה כי הריסתן תאלץ מיידית את האויב התוקפן לחדול מכל חילופי מהלומות גרעיניות/ביולוגיות/כימיות עם ישראל. לא קרה דבר העשוי לשנות טענה זו.

כפרופסור למשפט בינלאומי, יכולתי להבטיח ל"קבוצה" כי כל המלצותינו לראש הממשלה בנוגע להרתעה הגרעינית הישראלית עולות בקנה אחד עם המשפט הבינלאומי התקף. ב-8 ביולי 1996, בית הדין הבינלאומי בהאג (שאינו ידוע באהדה מיוחדת לישראל), מסר את חוות דעתו המייעצת בדבר חוקיות האיום או השימוש בכוח של נשק גרעיני. הפסקה האחרונה מסיקה, בין השאר:

האיום או השימוש בנשק גרעיני יהא בדרך כלל בניגוד לכללי המשפט הבינלאומי החלים בסכסוך מזוין, ובמיוחד בניגוד לעקרונות ולכללים של המשפט ההומניטרי. עם זאת, לאור המצב הנוכחי של המשפט הבינלאומי ושל היסודות העובדתיים העומדים לרשותו, בית הדין, אינו יכול להסיק באופן מוחלט אם האיום או השימוש בנשק גרעיני יהיה חוקי או בלתי חוקי בנסיבות קיצוניות של הגנה עצמית, אשר בהן עצם קיומה של מדינה מוטל על כף המאזניים.

ב-2003 יעצה "הקבוצה" לראש הממשלה כי על ישראל לגלות גמישות בעמדת ההרתעה הגרעינית שלה כדי להתמודד עם הרחבות עתידיות של נכסי נשק גרעיני של האויב. ייתכן שיהיה צורך, בנסיבות מסוימות, שישאר תפוס "שילוש" מלא של כוחות גרעיניים אסטרטגיים. אולם לעת עתה, המלצנו כי ישראל תמשיך להסתדר ללא צוללות נושאות טילים גרעיניים. המלצה זו, עודנה בתוקף כל עוד קיימת אי-סבירות גבוהה כי כל אויב או שילוב של אויבים יוכלו להרוס את בסיסי הטילים הגרעיניים - קרקע-קרקע ואוויר-קרקע - במתקפת מכה-ראשונה. בשעה זו, נראה בבירור כי כוחות התגמול האסטרטגי של ישראל בטוחים לגמרי ובעלי יכולת חדירה.

ההרתעה הגרעינית של ישראל חייבת להיות מגובה על-ידי הגנות פעילות מרחיקות-לכת. לאור זאת, הדגישה "הקבוצה" כי על ישראל לנקוט צעדים מיידיים כדי להביא לשלב מבצעי מערכת הגנה רב-שכבתית נגד טילים בליסטיים אשר תיירט ותשמיד מספר מוגבל של ראשי נפץ של האויב. ירוט כזה חייב להתרחש תוך סבירות גבוהה ביותר של הצלחה ועם יכולת אמינה לחלוטין להבדיל, בין ראשי נפץ אמיתיים לבין פיתיונות. עד כמה שאפשר, ישראל כבר הצליחה למלא אחר דרישה זו.

מערכת "חץ" להגנה מפני טילים כרוכה בהסדרים שונים עם תאגיד בואינג בארה"ב. חיל האוויר הישראלי, המפעיל את ה"חץ", ימשיך בוודאי לעמוד במטרה הנכספת של פריסת טילי ירוט מן המצאי על-פי לוח הזמנים.

מנהלי ה"חץ" יכולים גם למכור את המוצר למדינות מסוימות שתיבחרנה בקפידה. הדבר עשוי לסייע לישראל לחזק את יתרונה האיכותי על כל אויביה. מהנדסים ישראלים נוקטים בהתמדה צעדים שיבטיחו כי ה"חץ" יתפקד היטב לצד מערכות ה"פטריוט" האמריקאיות. "הקבוצה" יעצה כי חיל האוויר ימשיך לפעול במרץ בכל הסוגיות החיצוניות והפנימיות של יכולת פעולה הדדית בין מערכות. עצה זו בוודאי נתקבלה.

במאמציה ליצור מערכת הגנה רב-שכבתית, ייתכן שישראל כבר פועלת לפיתוח מל"ט בעל יכולת לאתר ולהשמיד משגרים ניידים של טילים בליסטיים. בשנת 2003, החלו בכירים בצה"ל לעניין את הפנטגון בהצטרפות לפרויקט של תקיפת משגרי טילים, הידוע רשמית כ"ירוט משגר בשלב ההאצה" או BPLI. "הקבוצה" יעצה באותם ימים לראש הממשלה כי ישראל תיטול על עצמה את BPLI עם או בלי תמיכה מארה"ב, אולם הכירה בכך, שקבלת תמיכה כזו תאפשר לזרז את התקדמות הפרויקט ולשפר את יחס העלות/תועלת. נוסף על כך, גיוס תמיכת ארה"ב ב-BPLI יהיה שלב חשוב נוסף בשמירת היתרון האיכותי של ישראל.

"פרויקט דניאל" הדגיש את חשיבותן של מערכות הגנה רב-שכבתיות פעילות עבור ישראל, אולם אישר בתוקף רב כי על ישראל להיות מוכנה תמיד לפעול למניעה מקדימה לפני שתתרחש פריסה מערערת-יציבות של אמל"ח גרעיני ו/או ביולוגי של האויב. אין מערכת הגנה פעילה היכולה להיות "חסינת דליפות", ובכל זאת, הגנת אוכלוסיות אזרחיות במדינה קטנה כגון ישראל, מחייבת שלא להסתפק בפחות מכך. (ראו לדוגמה, Louis René Beres and MK/Major General Isaac Ben-Israel, "The Limits of Deterrence", *The Washington Times*, November 21, 2007).

מסקנות

במבט לאחור על ההמלצות המקוריות של "פרויקט דניאל", עסקה "הקבוצה", בין השאר, בצורך במדיניות מורחבת של מניעה מקדימה; בהערכה מחדש ומתמדת של "העמימות הגרעינית"; בהכנות ניתנות לזיהוי לפעולות תגמול "נגד-ערך" במקרה של פעולות תוקפנות באמל"ח מסוימים להשמדה המונית; בהסתגלות ל"שינוי פרדיגמה" הרחק מדפוסי הלוחמה הקלאסיים; בשיתוף פעולה נרחב יותר עם ארצות הברית במלחמה נגד הטרור ובסכסוכים עתידיים בין מדינות במזרח התיכון; בפריסת מערכות הגנה פעילות מתאימות; בהימנעות ככל האפשר מלוחמה גרעינית; ובדרכים שונות לשפר את ההרתעה הגרעינית של ישראל. תוך כדי כך חקרנו גם הבדלים מכריעים בין אויבים רציונאליים לבלתי רציונאליים; שינויי הגדרות של פגיעות קיומיות; יסודות משפטיים של "הגנה עצמית מקדימה"; אפשרויות ליישוב מחלוקות בדרכי שלום באזור; מגבלות

תקציביות והזדמנויות; קיום יתרונה האיכותי של ישראל; הכנות ל"קביעת משטר כמטרה"; והשלכות האנרכיה הגואה בנייני העולם על ישראל.

במקור, כתבנו כי יש להבין את עתידה האסטרטגי של ישראל כפעולה בתהליך של התקדמות. במובן זה, לא השתנה דבר. ההקשר הגיאוגרפי-אסטרטגי שבתוכו על ישראל לעצב את עתידה מתפתח בהתמדה, ולכן חייבת הדוקטרינה האסטרטגית של ישראל להתפתח בהתאם לכך. בסופו של דבר, קווי המדיניות המיוחדים של המדינה היהודית יפושטו, ינבעו, יותאמו ויישמו מתוך דוקטרינה כזו.

מאז הוצג המסמך המקורי שלנו בפני ראש הממשלה אריאל שרון ב-16 בינואר 2003, היו כמה "ניצחונות" משניים במאמץ לפקח על הפצת אמל"ח להשמדה המונית בקרב אויבי ישראל. לוב היא דוגמה למקרה כזה. לעומת זאת, הנסיבות בקוריאה הצפונית (שיש לה קשרים גלויים עם כמה מאויבי ישראל באזור), באיראן ובפקיסטן עודן הפכפכות ומסוכנות ביותר. יש עדיין גם ראיות להתפשטות שאיפות לאמל"ח להשמדה המונית במצרים ובסוריה. נוצרות היערכויות חדשות בין פלגים פלשתיניים שונים לאל-קאעידה, ברמה של קבוצות טרור, הנתמכות על-ידי כמה מדינות ערביות/אסלאמיות. התצורות המדויקות של היערכויות אלה, הן מורכבות ורבות פנים. אולם יש להן השפעה שלילית מבחינתן של ישראל ושל ארצות הברית. (ראו לדוגמה, Louis René Beres and Clare Lopez, "Palestinian al-Qaeda Plans", *The Washington Times*, December 6, 2006).

עתידה האסטרטגי של ישראל התבסס על ההנחה כי איומי מלחמה, טרור ורצח עם עכשוויים נובעים מ"התנגשות ציוויליזציות" ברורה ביותר, ולא רק מתוך מחלוקות גיאוגרפיות. אסטרטגיות. כיום, חמש שנים לאחר השלמת הדוח שלנו, נמצאות ישראל וארצות הברית "על הכוונת" של "ג'יהאד" ערבי-אסלאמי-קיצוני בכל רחבי העולם. ג'יהאד זה, הוא ביסודו בעל אופי תרבותי-תיאולוגי ולא יוותר כהוא זה לנורמות המקובלות של "דו-קיום" או "הסדר בדרכי שלום". מצב זה, של סכנה מתמשכת ל"לא-מאמינים" אינו נוח לירושלים ולווינגטון, אך יש עתה להכיר בו בגלוי ולטפל בו בשיקול דעת. פירושו של דבר הוא כי יש לקבוע אותו בכל התיאוריות הרציניות של אסטרטגית הישרדות.

בבניית אסטרטגיות מעשיות, על ההוגים והמתכננים הישראלים לזכור כי אין דבר מעשי יותר מתיאוריה טובה. בכל העניינים האסטרטגיים הסבוכים, התיאוריה היא רשת. רק מי שמשליך אותה ידוג.

המלחמה המתמשכת בעיראק המחישה את חולשתן הניכרת של התיאוריה האסטרטגית של ארה"ב ושל סוכנויות הביון שלה. גם לישראל יש היסטוריה של כשל מודיעיני חמור (למשל, הבעיות הישראליות במלחמת לבנון 2006), ועתידה האסטרטגי של ישראל יחייב תשתית מודיעינית מחוזקת באופן משמעותי, עם "מערכות גיבוי" משוכללות